

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
RAKSTI

740. SĒJUMS

Juridiskā zinātne

SCIENTIFIC PAPERS
UNIVERSITY OF LATVIA

VOLUME 740

Law

SCIENTIFIC PAPERS
UNIVERSITY OF LATVIA
VOLUME 740

Law

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
RAKSTI

740. SĒJUMS

Juridiskā zinātne

UDK 34(082)

Ju 675

Galvenais redaktors *Dr. iur.* prof. **Jānis Lazdiņš**

Redkolēģija

Dr. habil. iur., prof. **Kalvis Torgāns**

Dr. iur., asoc. prof. **Kaspars Balodis**

Ph. D., prof. **Pauls Varuls**, Igaunija

Dr. iur., prof. **Pēters Jervelaidis** (*Peeter Järvelaid*), Igaunija

Dr., prof. **Ingo Zegners** (*Ingo Saegner*), Vācija

Dr. iur., prof. **Valentija Liholaja**

Dr. iur., prof. **Aivars Fogels**

Dr. iur., prof. **Sanita Osipova**

Dr. iur., asoc. prof. **Daiga Iljanova**

Dr. iur. **Reiners Kempers** (*Rainer Kemper*), Vācija

Dr. iur., prof. **Nadežda Nižņika** (*Надежда Нижник*), Krievija

Latviešu teksta literārā redaktore **Līga Bernāne**

Angļu teksta literārā redaktore **Māra Anteniške**

Vācu teksta literārā redaktore **Raisa Pavlova**

Maketu veidojusi **Ieva Zarāne**

Visi krājumā ievietotie raksti ir recenzēti.

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Latvijas Universitātes atļauja.

Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

Satura rādītājs / Inhalt / Contents

Valentija Liholaja

Bioētika un krimināltiesības

Bioethics and Criminal Law 7

Sanita Osipova

Hamurabi kodekss Latvijas zinātnieku darbos par cilvēktiesībām

The Code of Hammurabi in Latvia's Scholars' Research on Human Rights 27

Jānis Rozenfelds

Valdījuma teorijas

Possession Theories 42

Peeter Järvelaid

Europäische Rechtshistoriker des 19. Jahrhunderts Professor Oswald Schmidt – ein Jurist aus Livland, der während des Zeitalters des Nationalismus und nationalen Erwachens Rechtsgeschichte lehrte

Eiropas 19. gadsimta tiesību vēsturnieks profesors Osvalds Šmids – jurists no Vidzemes guberņas, kurš nacionālās atmodas laikā mācīja tiesību vēsturi

European 19th Century Law Historian Professor Oswald Schmidt – a Lawyer from the Province of Livonia Who Taught the History of Law during the National Awakening 61

Peeter Järvelaid

Baltische Rechtswissenschaftsgeschichte: Professor Jüri Uluots (1890–1945) in seiner und unserer Zeit

Baltijas tiesību vēstures zinātne: profesors Jiri Uluotss (1890–1945) toreiz un mūsu laikos
The Scholarship of History of Law in the Baltics:

Professor Jüri Uluots (1890–1945) in His Time and Contemporary Times 73

Jānis Lazdiņš

Taisnīguma principa ievērošana iedzīvotāju ienākumu aplikšanā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli

Observance of the Principle of Justice in Income Taxation Policy 95

Ringolds Balodis

Tiesiskie principi, kas valda valsts un Baznīcas attiecībās Latvijas Republikā 21. gs sākumā

Legal Principles that Govern the Relations of the State and the Church in the Republic of Latvia at the Beginning of the 21st Century 112

Jautrīte Briede

Tiesības uz taisnīgu tiesu administratīvā strīda gadījumā un nepamatoti pieteikumi: problēmas un risinājumi

The Right to Justice in Administrative Litigations and Ill-Founded Petitions: Problems and Solutions 125

Tiesiskie principi, kas valda valsts un Baznīcas attiecībās Latvijas Republikā 21. gs sākumā

Legal Principles that Govern the Relations of the State and the Church in the Republic of Latvia at the Beginning of the 21st Century

Ringolds Balodis

LU Juridiskās fakultātes

Valststiesību zinātņu asociētais profesors

E-pasts: ringolds.balodis@ur.gov.lv; tālr. 67034447

*“Tad, kad baznīcas teiktais kaut kādā veidā ietekmē
sabiedriskos procesus valstī, atrodas kāds, kurš atgādina:
“Baznīca ir šķirta no valsts.” It kā tas nozīmētu, ka mēs
baznīcā vispār nedrīkstētu runāt par to, kas valstī
notiek. (..) Valsts un baznīcas šķirtība nozīmē tikai to,
ka tās nav strukturāli saistītas.”*

*(Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas
arhibīskaps J. Vanags)¹*

Valstij ir svarīgi ievērot **atdalītības jeb šķirtības principu, apvienojot to ar reliģijas brīvību**. Latvijā līdzīgi kā citās Eiropas Savienības valstīs praksē ir grūti tam sekot. Zināmā mērā tas ir Svētā Krēsla nopelns, kas, slēdzot starptautiskus līgumus ar valstīm, Romas katoļu baznīcu nostāda īpašā statusā attiecībā pret citām nacionālajām baznīcām. Romas katoļu baznīcas ekskluzivitāte Spānijā, Itālijā un tagad arī Latvijā ir radījusi praksi, ka valdība ir slēgusi līgumus ar baznīcām, bet vēlāk uz to pamata ir pieņēmusi likumus. Ņemot vērā, ka Latvijas praksi ir ietekmējusi Svētā Krēsla aktīvā darbība, nevis valsts pārdomāta stratēģija, ir izveidojusies situācija, kad nepieciešams pārdomāt konstitucionālā regulējuma (Satversmes 99. pants) saturu. Iespējams, labāks risinājums būtu pārņemt Spānijas praksi (Spānijas Konstitūcijas 16. pants) un no Valsts un atdalītības klauzulas pāriet uz reliģiskās neitralitātes klauzulu, jo pēdējā sevī ietver Baznīcas šķirtību no valsts, tomēr nav tik kategoriska. Respektīvi, ir jāmaina **“Baznīca ir atdalīta no valsts”** uz **“Neviena no baznīcām nav valsts baznīca”**. Autors uzskata, ka jaunajos apstākļos, kad tradicionālas baznīcas balstās uz speciāliem likumiem, ir jāizskata iespēja atlikušās reliģiskās organizācijas pārveidot par reliģiskām biedrībām, kas darbotos saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likumu.

Atslēgvārdi: atdalītības jeb šķirtības princips, reliģijas brīvība, civiltiesības, Svētais Krēsls, baznīcu likumi, līgumi starp valsti un Baznīcu.

Satura rādītājs

<i>Ievads</i>	113
1. <i>LPSR – LR</i>	113
2. <i>Iekšējo faktoru ietekme uz Latvijas tiesisko regulējumu baznīcu lietās</i>	114
3. <i>Ārējo faktoru ietekme uz Latvijas tiesisko regulējumu baznīcu lietās</i>	115
4. <i>Reliģisko organizāciju klasifikācija un līdzība ar citu valstu praksi</i>	116
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	118
<i>Atsauces</i>	119
<i>Summary</i>	124

Ievads

Apvienoto Nāciju Organizācijā Indijas pārstāvis **Arkota Krišnašvami** (*Arcot Krishnaswami*) savulaik ziņojumā ANO² definēja, ka jēdzienā “relīģijas brīvība” ietilpst virkne tiesību, bez kurām “relīģijas brīvība” ir nepilnīga. Pirmajā grupā viņš iekļāva tiesības uz kulta piekropšanu, procesijām, misionārismu, reliģiskiem simboliem un to aizsardzību, reliģisku apbedīšanu, reliģisko svētku svinēšanu, reliģisku diētu, reliģisku laulību svinēšanu un šķiršanos, savu reliģisko uzskatu izplatīšanu, uz personāla (garīdznieku) apmācību. Otrajā grupā viņš iekļāva tiesības attiekties no zvēresta došanas, militārā dienesta, piedalīšanās valsts rīkotos pasākumos, ārstēšanās un tiesības uz grēksūdzes noslēpumu. Lai gan A. Krišnašvami savā ziņojumā ANO ir uzskaitījis veselus 16 noteikumus (*rules*), kas demokrātiskām valstīm būtu jāievēro attiecībā uz reliģijas praktizētājiem, jāatzīmē, ka galvenais un būtiskākais noteikums valstij ir ievērot **atdalītības jeb šķirtības (*the separation of church from state*) principu, apvienojot to ar reliģijas brīvību**.³ Jāsaka, ka minētā rekomendācija, protams, ir tendēta uz ideālu, kas praktiskā dzīvē tikpat grūti realizējams kā varas dalīšanas princips. Velkot paralēles ar varas dalīšanas jeb “*check and balance*” principu, kas arī tiek uzskatīts par **idealizētu modeli**⁴, jāsaka, ka A. Krišnašvami **izstrādātie ieteikumi ir fundamentāli veselā saprāta un veselīgas politikas principi**⁵, **uz kuriem dzīvē ir jātiecas**, taču jāsaprot, ka zināmas novirzes, trūkumi un pretrunas būs vienmēr. Katrā ziņā, runājot par šķirtības principu un palūkojoties uz jebkuru no pirmajām 15 Eiropas Savienības dalībvalstīm, pie tāda secinājuma var nonākt. Jāsaka, ka jautājums par Baznīcas šķirtību no valsts ir skaļu diskusiju avots arī Latvijā.⁶ Minētais ANO ziņotāja secinājums, bez šaubām, ir svarīgs arī tāpēc, lai izprastu Latvijas Republikas Satversmes 99. pantu⁷ un pašreizējo Latvijas nacionāli tiesisko reglamentējumu (starptautisks līgums, vispārējs likums, speciālie likumi un līgumi), turklāt saistībā ar to nav vēl neviena Satversmes tiesas sprieduma.

1. LPSR – LR

Mūsdienās praktiski jebkurš Latvijas vidusskolnieks uz jautājumiem: “Vai demokrātiskā valstī Baznīcai vajadzētu piederēt īpašumam, vai cilvēkiem būtu tiesības ticēt, kam vēlas, un paust savus uzskatus, vai vecāki var savus bērnus audzināt pēc saviem uzskatiem?” –, protams, atbildētu – jā. Apstiprinoša atbilde, patiesību sakot, ir **normāla** Eiropas Savienības dalībvalsts pilsonim, kurš no bērnības dzīvo sabiedrībā, kas respektē indivīdu cilvēktiesības, ieskaitot reliģijas brīvību. Cilvēki, kas ir pārsnieguši trīsdesmit gadu robežu, atceras, ka tā tas Latvijā nav bijis vienmēr. Ir pagājis tieši 21 gads, kopš 1989. gada 8. aprīlī Latvijas Radošo savienību laikraksts “Literatūra un Māksla” publicēja Latvijas PSR Radošo savienību Apvienotā plēnuma “*Vīnes tikšanās*.”

Cilvēku un tautu tiesības Latvijā” deklarāciju. Dokuments ar telegrammas starpniecību toreiz tika pārsūtīts visām Eiropas Drošības un sadarbības padomes valstīm. To nosūtīja arīdzan Padomju valdībai, konkrēti, Mihailam Gorbačovam. Telegrammas nosūtītāji bija Latvijas radošo savienību Kultūras padome, kas paziņojumā puda stingru nostāju, ka visām dokumenta pozīcijām jātiek īstenotām un jādarbojas. Daudzu citu tiesību vidū, pēc kurām padomju laikā alka inteliģence, ir arī **relīģijas brīvība, baznīcu tiesības uz īpašumu un vecāku tiesības uz bērnu reliģisko audzināšanu**.⁸ Šāds retrospektīvs atskats vēsturē ir nepieciešams tamdēļ, lai lasītājs izprastu, kāds lēciens kopš tā laika ir noticis tiesiskajā apziņā un arīdzan normatīvajā regulējumā. Mūsdienu sabiedrībā doma, ka **cilvēktiesības funkcionē tieši un nepastarpināti**⁹, **neatkarīgi no tā, cik ļoti cilvēktiesību normas ir izvērstas normatīvos aktos**, nešķiet oriģināla, bet ir pašsaprotama. Laikā, kad tika pieņemta minētā inteliģences deklarācija, Latvija bija okupēta un inkorporēta valstī, kurai bija **atsķirīgs skatījums uz cilvēktiesību realizāciju**. *Sovjetiskai* jeb Padomju tiesiskai izpratnei bija raksturīgi, ka cilvēktiesību normas nepieciešams “iedarbināt” ar citiem normatīviem aktiem (likumu, instrukcijām utt.), jo tās esot pārāk abstraktas.¹⁰ Atcerēsimies Padomju Savienības, kā arī Latvijas kā Padomju republikas konstitūcijas. Tās ņirbēja no brīvībām, kuras reālajā dzīvē nedarbojās kaut vai tāpēc, ka nepastāvēja konstitucionālās kontroles institūts. Tādējādi tiesību piemērotajam lietotājam konstitūcijas normas bija vien skaļi, deklaratīvi paziņojumi bez satura. Kā piemērs ir 1940. gada 25. augusta LPSR Konstitūcijas 96. pants, kas paredzēja apziņas brīvību un Baznīcas šķirtību no valsts, kā arī skolas šķirtību no Baznīcas. Brīvība piekopt reliģiskus kultus, kā arī pretrelīģijas propagandas brīvība formāli bija atzīta visiem pilsoņiem.¹¹ Tamdēļ inteliģence tolaik vēlējās ar normatīvo aktu palīdzību nedzīvās konstitūcijas normas iedzīvināt realitātē.

Sobrīd Latvijā valda cits skatījums, kas vairāk atbilst ASV Konstitūcijas tēvu (*Founding Fathers*) viedoklim, ka jebkāds paplašināts brīvību un tiesību uzskaitījums ir nepietiekami izsmelošs un nepieciešamības gadījumā to tāpat var paplašināt (*Aleksandrs Hamiltons*)¹², tiesības uz sirdsapziņas brīvību cilvēki nevar cilvēkiem piešķirt, jo likumdevēja pilnvaras var attiekties vienīgi uz tām cilvēka darbības sfērām, kuras ir jāierobežo, lai indivīds nekaitētu citiem dzīvot un darboties (*Tomass Džefersons*)¹³, viss pārējais ir tikai interpretācijas jautājums. Latvijas gadījumā, pat ja nebūtu 99. panta, līdz attiecīgajiem principiem varētu nonākt, interpretējot Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena¹⁴ saturu vai ielūkojoties Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē, kas Latvijai ir svarīga. Tā mainījies ir izpratne, taču kā ir ar normatīvi tiesisko regulējumu?

2. Iekšējo faktoru ietekme uz Latvijas tiesisko regulējumu baznīcu lietās

Otro neatkarības laiku ievada **1990. gada 4. maija** Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes (LPSR AP) **deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu**.¹⁵ Visaugstākajā līmenī tiek atzīta valsts tiesiskā nepārtrauktība (kontinuitāte). Atjaunota tiek 1918. gada 18. novembrī dibinātā Latvijas valsts. Lai gan no Latvijas konstitucionālo tiesību viedokļa Latvijas valsts 1991. gadā atguva neatkarību, nevis tika nodibināta no jauna¹⁶, realitātē valsts un Baznīcas attiecības nācās turpināt no atjaunošanas brīža, nevis no 1940. gada. **Runāt par kontinuitāti šai jomā ir neiespējami**. Tam pamatā ir trīs iemesli.

Pirmkārt, nevar vērtēt pirmo neatkarības laiku kā tādu, kuru varētu “turpināt” normatīvi. Latvijas demokrātisko attīstību 1934. gadā izbeidza autoritārais periods, kas attiecīgā gultnē bija ievirzījis arī valsts attiecības ar Baznīcu. Šādas attiecības un attiecīgi

arī normatīvais regulējums, atjaunojot republiku pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, jaunajam valsts un Baznīcas attiecību modelim bija nederīgs ne vien praktiski, bet pat teorētiski.¹⁷

Otrkārt, atjaunotā Latvijas Republika bija PSRS ateistiskā režīma deformēta (īpašums nacionalizēts, garīdznieki iebaidīti un daudzi PSRS represīvo struktūru iebaidīti un kontrolēti, ticīgie neorganizēti, valsts aparāts ateistiski orientēts utt.), tā kā vide bija visnotaļ pasīva jebkādu jauninājumu uzņemšanai. Turklāt restaurācija normatīvajā laukā, kā jau iepriekš tika minēts, praktiski nebija iespējama, par to liecina arī Svētā Krēsla attieksme pret konkordātu. Katoļi izvēlējās nevis turpināt veco, bet noslēdza jaunu.

Treškārt, īstenībā patiesas izpratnes un koncepcijas šajā konkrētajā jomā¹⁸ valstij nebija, ja neskaita atsevišķu pirmā neatkarības laika tiesību normu pārņemšanu¹⁹ lielāko tradicionālo baznīcu lobiju likumdošanas procesā²⁰, pro-baznīcu partijas (Pirmās partijas) darbību parlamentā²¹ un konkurenci tradicionālo baznīcu starpā, kas veido paritāti. Kopš neatkarības atjaunošanas, spriežot pēc biežās un haotiskās baznīcu pārraugošās struktūras (pašreiz Reliģisko lietu pārvaldes) reorganizāciju ķēdes (līdz 21. gadsimtam četras reizes tika mainīts institūcijas nosaukums un statuss), ir redzama valsts neskaidrā politika.

3. Ārējo faktoru ietekme uz Latvijas tiesisko regulējumu baznīcu lietās

Konkrētā realitātē, tai skaitā arī tiesiskā, veidojas, savijoties vienotā kopsummā ārējiem un iekšējiem procesiem. Ir jāsaprot, ka Latvijas tiesiskais regulējums baznīcu lietās ir ietekmējies no ārējiem faktoriem, taču šī ietekme bijusi vien **brīvprātīgas receptijas** (aizgūšanas) veidā. Jau līdz pirmās atjaunotās valsts Saeimas sasaukšanai uzsākas strauja cilvēktiesību kataloga nostiprināšana. Faktiski uzreiz pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas Latvija pievienojās 51 starptautiskam dokumentam cilvēktiesību jomā.²² Latvijas gadījumā runāt galvenokārt var par ārvalstu prakses analīzi un implementāciju, taču nevar nemanīt arī **ārvalstu ietekmi**. Kā pirmo jāmin **Amerikas Savienotās Valstis**, otrā ir **Eiropas Savienība**, trešais ir **Vatikāns**.

Amerikas Savienoto Valstu ietekme ir dabiska, jo 21. gadsimta sākumā šī valsts ir šobrīd pasaulē ietekmīgākā valsts, kas sevišķi rūpējas par cilvēktiesību ievērošanu ikvienā zemeslodes nostūrī. Tieši ASV atfīstījās reliģijas brīvības koncepts, kas tur atzīts jau no 18. gs beigām. Pirms desmit gadiem ASV Kongress pieņēma **Starptautisko reliģijas brīvības aktu**²³, kurš starptautisko reliģijas brīvību (*international religious freedom*) padara par ārpolitikas elementu. ASV Valsts departamentam ik gadu jāiesniedz Kongresam ziņojumus par reliģijas brīvības stāvokli ikvienā pasaules valstī (izņemot ASV). Akts dod ASV prezidentam rīcības iespējas gadījumā, ja kādā valstī principi tiek pārkāpti. Ziņojumam nav jāsaturs ieteikumi, tas ir domāts kā kongresmeņiem paredzēts informatīvs materiāls (*factual basis*), kas gan var kļūt par pamatu, lai pret konkrēto valsti varētu tikt uzsākta kāda sankcija. Kaut arī kopš 1998. gada tiek sagatavoti ziņojumi par Latviju, ASV ietekme attiecībā uz Latvijas valsts un baznīcu attiecību realitāti ir nosacīta, jo Latvijas tiesisko regulējumu baznīcu lietās, tāpat kā praksi ASV, tā nav skārusi. Saprotams, nav šaubu, ka **Jaunās pasaules skatījums uz valsts un baznīcu attiecībām ietekmē visu pasauli**²⁴, taču ASV gandrīz nav iejaukusies Latvijas realitātē.²⁵ Drīzāk jau var runāt par ASV prakses popularizāciju pastarpinātā veidā, ar agrāko trimdas latviešu, plašsaziņas līdzekļu starpniecību u. c. Tomēr, ņemot vērā, ka Latvijas **tradicionalitāte**²⁶ amerikāņiem nav pieņemama ASV Konstitūcijas Pirmā labojuma izpratnes dēļ²⁷, zināma uzskatu konfrontācija pastāvēs vienmēr. Te gan jāpiebilst, ka šai ziņā Latvija ir līdzīga citām ES valstīm.

Eiropas Savienības ietekmi visai nosacīti var uzskatīt par “ārēju”, jo pēc Latvijas kļūšanas par Eiropas Kopienas dalībvalsti Eiropas normatīvi ir tikpat labi pēc 2003. gada uzskatāmi par “mūsējiem”. Tomēr ja runā par ES ietekmi, tad visupirms svarīgi ir atzīmēt Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās interpretāciju, ko veic Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Protams, ir vēl Eiropas normatīvais iespaids un Eiropas kopienas prakse, kas kopumā ir kā **pārbaudes tests Latvijas reliģijas brīvības normatīvai reglamentācijai un praktiskai realizācijai**. Tomēr Eiropas valstīs darbojas daudz modeļu²⁸, un **Latvijai neviens un nekad nav noteicis, kādu modeli izvēlēties**. Tas arī būtu savādi, jo neviens no tiem nav uzskatāms par perfektu – katram no tiem ir savi plusi un mīnusi.

Par visnopietnāko ārvalstu ietekmi jāuzskata Vatikāna ietekme. Šādam apgalvojumam pamatā ir 2000. gada līgums starp Latvijas Republiku un Svēto Krēslu un sekas, ko līgums izraisīja. Tā tas noticis praktiski visās valstīs, kur ticis slēgts līgums ar Svēto Krēslu. Vērojama gandrīz vai vienāda prakse: 1) līgums ar Svēto Krēslu; 2) līgumi ar tradicionālajām baznīcām; 3) speciāli likumi, kuri dzīvē inkorporē līgumos atrunātos jautājumus. Neskatoties uz sākotnējo pretestību, konkordāta labvēlīgo efektu ir spiesti atzīt arī līguma slēgšanas pretinieki no citu tradicionālo baznīcu puses.²⁹ **Tieši minētais 2000. gadā slēgtais starptautiskais līgums, kas ratificēts 2002. gadā, ir cēlonis 2004. gadā Latvijas Republikas Ministru kabineta slēgtajiem līgumiem ar citām tradicionālajām baznīcām** (no juridiskā aspekta raugoties, šie līgumi ir diskutabli).³⁰ Tieši Latvijas Republikas 2000. gada līgums ar Svēto Krēslu ir vienīgais izskaidrojums, kāpēc 2004. gada līgumos atrunātie attiecību principi ir iekļauti virknē 2007. gadā pieņemtu speciālu likumu. Latvijas līgumam ar Svēto Krēslu nav saistības ar Baznīcas atdalītību no valsts vai reliģijas brīvību un citām baznīcām, taču tas Latvijas valdību spieda atrisināt jautājumu par līdztiesīgu attieksmi jautājumā par tradicionālajām baznīcām.

4. Reliģisko organizāciju klasifikācija un līdzība ar citu valstu praksi

Šobrīd, runājot par reliģiskām organizācijām Latvijā, ir jārunā ne tikai par to reģistrāciju, bet par atsevišķu reliģisku organizāciju īpašu atzīšanu no valsts puses, kas nav saistāma ar reģistrācijas institūtu. Manuprāt, atkarībā no valsts atzīšanas veida reliģiskās organizācijas Latvijā var iedalīt divos līmeņos: tradicionālās reliģiskās organizācijas un pārējās. Tradicionālās reliģiskās organizācijās iedalās **Romas katoļu baznīcā**, jo tās statuss balstās uz starptautisku līgumu, un **citās tradicionālās reliģiskās organizācijās**, kuras līdz ar speciālu likumu pieņemšanu ir ieguvušas valsts īpašu atzīšanu. Pārējās ir saskaņā ar Reliģisko organizāciju likumu reģistrējušās reliģiskās organizācijas.³¹

2007. gadā Latvijas Republikas Saeima ir pieņēmusi piecus no septiņiem speciālajiem baznīcu likumiem.³² Atlikušie divi (pareizticīgo un ev. luterāņu) visticamāk tiks pieņemti 2008. gada rudenī. Lai arī likumdevējs baznīcu likumos ir iekļāvis daļu no jautājumiem³³, kurus nepieciešams noregulēt, būtībā var runāt, ka Latvijas modelis līdz ar šo brīdi ir noformējies un vairāk līdzinās Itālijas – Spānijas modelim. Tiesa zināma atšķirība ir konstitucionālajā konstrukcijā. Paskatīsimies Spānijas un Latvijas praksi. Lai gan abu valstu konstitūcijās ir noteikta valsts un Baznīcas šķirtība, tā izteikta ar **atšķirīgu kategoriskumu**. Izlasot “**Baznīca ir atdalīta no valsts**” (Latvijas Republikas Satversmes 99. pants) un “**Neviena no baznīcām nav valsts baznīca**” (Spānijas Konstitūcijas 16. pants), rodas iespaids par strikto nošķirtību Latvijā, kas ir maldinoši, ja palūkojas uz mūsu praksi. Patiesībā Latvijas prakse līdzinās Spānijas, kurā centrālo

lomu spēlē **reliģiskās neitralitātes** (*religious neutrality, aconfessionalidad*) princips. Atšķirībā amerikāņu *Establishment Clause* (Valsts baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzulas) **reliģiskās neitralitātes princips nevis noliedz jebkādu sadarbību vai atbalstu atsevišķām baznīcām, bet to atzīst, protams, ar nosacījumu, ka netiek ierobežota citu baznīcu reliģijas brīvība**. Šķiet, labāks risinājums būtu pārņemt Spānijas praksi un no Valsts un atdalītības klauzulas pāriet uz reliģiskās neitralitātes klauzulu, jo pēdējā sevī ietver Baznīcas šķirtību no valsts, tomēr nav tik kategoriska. Respektīvi normu **“Baznīca ir atdalīta no valsts”** ir jāpārveido par **“Neviena no baznīcām nav valsts baznīca”**.

Otra atšķirība Spānijas un Latvijas valsts un baznīcu attiecību modeļu konstitucionālajās konstrukcijās ir atsaucē uz vienošanās iespējamību. **Ja Latvijas gadījumā par līgumiem netiek runāts ne tikai Satversmē, bet pat reliģisko organizāciju likumā**, tad Spānijas Konstitūcijas 16. pants paredz, ka attiecības ar baznīcām tiek veidotas, balstoties uz **sadarbību (kooperāciju)**, ņemot vērā sabiedrībā izplatītas reliģijas.³⁴ Turklāt Reliģisko Organizāciju likumā (7. panta 1. daļā) Baznīcas un valsts sadarbība iegūst pavisam konkrētu juridisku formu. Minētā likuma norma nosaka, ka, ņemot vērā noteiktu reliģiju izplatību sabiedrībā, **valsts slēdz sadarbības līgumus (konvencijas) ar likumīgi reģistrētām baznīcām, ticībām vai reliģiskām kopienām**, kurām ir pozitīva un ievērojama loma Spānijas sabiedrībā.³⁵ Līgumiem ir jāiegūst parlamenta apstiprinājums.³⁶ Līgumi ir noslēgti ar **Romas katoļiem, Protestantu Savienību** (ietilpst, kā ev. luterāņi, tā baptisti), **Islāma kopienu**,³⁷ **Ebreju kopienu**.³⁸ Spānijā, līdzīgi kā Latvijā, pirmā līmeņa organizācijas gods pienākas Romas katoļu baznīcai, kurai ir īpaša organizatoriska brīvība (*extensive organisational freedom*)³⁹, kas balstās uz 5 starptautiskiem līgumiem. Otrā līmeņa organizācijas ir baznīcas, ar kurām valsts slēgusi sadarbības līgumus, pieņemot vēlāk attiecīgus likumus. Pārējās reliģiskās organizācijas uzskatāmas par trešā līmeņa reliģiskajām organizācijām.

Ja salīdzina Spānijas praksi ar mūsējo, tad ir redzams, ka līgumslēgšanas iespējamība ar baznīcām iztrūkst. Nav atsaucē uz šādu iespējamību Satversmē un Reliģisko organizāciju likumā. Tas radīja situācija, ka Saeimas Juridiskā komisija nonāca līdz secinājumam, ka 2004. gada līgumi ar baznīcām ir “liekami malā” un uzskatāmi par “juridiski nesaistošiem”, lai gan likumi ir tapuši pamatojoties uz tiem.⁴⁰ Šādam skatījumam diezin vai var piekrist, jo atsevišķu baznīcu tiesiskajā regulējumam, kas izriet no speciālā Baznīcas likuma, ir būtiskas atšķirības no līgumā noteiktā. Baznīcu likumos turklāt nav atsaucē uz līgumu darbības izbeigšanos, kas būtu nepieciešama, lai uzskatītu tos par spēkā neesošiem. Lai arī šobrīd līgumos noteiktās priekšrocības (pareizāk, īpatnības) ir iestrādātas atsevišķos likumos kā speciālas tiesību normas⁴¹, realitātē diskutabli vērtējams kaut vai līgumos nostiprinātais atbrīvojums no valsts nodevas par īpašuma tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatās, normatīvo aktu saskaņošana, kultūras pieminekļu izdevumu segšana, kulta vietu aizsardzība, izglītības iestāžu finansēšana, līguma grozīšanas kārtību u. c.⁴² Ja baznīcas vēlētos vērsties tiesā par līgumisko nosacījumu neizpildi, pieļāuju, ka valsts nebūtu uzvarētāja šai procesā. Jaunajos baznīcu likumos nekas nav teikts par līgumiem, un tāpat var spriest, ka tie ir spēkā esoši paralēli likumiem. Domāju, ka izvairīšanās no līgumu atzīšanas ir kļūdaina pieeja, kas arīžan ir kritiski vērtējama no tiesiskā aspekta. Lai arī Reliģisko organizāciju likuma 5. panta 7. daļā runāts tiek tikai par speciāliem likumiem, kas regulē valsts un reliģisko savienību (baznīcu) attiecības, un nekas netiek pieminēts par līgumiem, jāatzīmē, ka savulaik tieši Saeima, konkrēti, Sabiedrisko un cilvēktiesību lietu komisija, ko vadīja Antons Seiksts, noraidīja loģisko un saprotamo valdības priekšlikumu par līgumiem, uz kuru pamata pieņem likumus.⁴³ Pret uzskatu, ka līgumi bija kļūda, runā

arī līgums ar Rīgas ebreju reliģisko draudzi. Dažādu iemeslu dēļ 2004. gadā, lai arī tika sagatavots, tomēr netika parakstīts līgums ar jūdaistiem. Lai Tieslietu ministrija iesniegtu Saeimas Juridiskajai komisijai likumprojektu, kas regulētu jūdaistu konfesijas tiesisko statusu Latvijā, 2006. gada 13. jūnijā valdība noslēdza līgumu ar Rīgas ebreju reliģisko draudzi. Kā zināms, likums ir pieņemts⁴⁴ un ir labākais apliecinājums praksei, ka sākumā ir līgums un tikai tad likums. Velkot analogiju ar Spāniju, tieši šāda pieeja garantē formālu vienlīdzību (*formal equality*) ikvienai reliģiskai kopienai, kura vēlas darboties valsts teritorijā⁴⁵, jo, citējot profesoru *Martínez-Torrón*, nevienai reliģiskai organizācijai, kas pretendētu uz analogisku statusu, kas balstās uz likumu, nevarētu atteikt: "Atvainojiet, Jūs neatbilstat mūsu tradicionālai izpratnei par Jūsu ietekmi un lomu."⁴⁶ Respektīvi, baznīcai, kas vēlētos analogisku statusu Latvijā, būtu jānoslēdz līgums ar valdību, turklāt jautājumam ir jātiek izskatītam parlamentā, lai uz līguma pamata tiktu pieņemts attiecīgs likums. Protams, arī šādu praksi nevar uzskatīt par pilnīgu⁴⁷, tomēr tā būtu kārtība, nevis impulsīva, saraustīta prakse. Vēl papildus būtu jāapskata jautājums par Reliģisko organizāciju likuma atcelšanu un Biedrību un nodibinājuma likuma papildināšanu ar reliģiskām biedrībām, jo tās baznīcas, kurām darbības pamats ir likums, var darboties, pamatojoties uz savu likumu, savukārt tās reliģiskās organizācijas, kuras darbojas, tikai balstoties uz reģistrāciju, var darboties arī kā reliģiskas biedrības. Tomēr tas jau ir cits raksts.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. *Arāja, D.* Konkordāts – pats sev klupšanas akmens. *Diena*. – 2000. – 6. dec.
2. *Balodis, R.* Valsts un Baznīca. Rīga : Nordik, 2000.
3. *Balodis, R.* Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (I). *Likums un Tiesības*. Rīga : Ratio iuris. – 2006, augusts – 8. sējums. – Nr. 8 (84).
4. *Balodis, R.* Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (II). *Likums un Tiesības*. Rīga : Ratio iuris. – 2006, septembris. – 8. sējums. – Nr. 9 (85).
5. *Balodis, R.* Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21. gadsimta mijā / Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gs. mijā Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga, 2006
6. *Cipeliuss, R.* Vispārējā mācība par valsti. Rīga, 1998.
7. *Codes, M.* Ministerio de Justicia Centro de publicaciones Madrid, 1998 – p. 17.
8. *Codes, M.* The Contemporary Form of Registering Religious Entities in Spain/ Fides et Libertas 1998 *The Journal of the International Religious Liberty Association* Silver Spring, Maryland U.S.
9. *Dimza, J.* Vai būt valsts līgumiem ar dažām baznīcām? 2004. – 6. jūlijs. Pieejams: <http://www.delfi.lv/archive/index.php?id=8556169>
10. *Grīnuma, I.* Liela daļa valsts un baznīcu līgumu pantu ir pretrunā likumdošana. *Diena*. – 2004. – 17. jūnijs.
11. *Īvāns, D.* Slepētais līgums – Latvijas valdība un Svētais Krēsls paslepšus strādā pie Konkordāta. *Jaunā Avīze*. – 1999. – 8. febr.
12. *Kokarēviča, D.* Kā atkal iedarbināt dzenskrūvi. *Latvijas Avīze*. – 2008. – 24. maijs.
13. *Krishnaswami, A.* Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices/ U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/200/Rev.1, U.N. Sales No. 60. XIV.2. Available: <http://www.religlaw.org/interdocs/docs/akstudy1960.htm>
14. *Levits, E.* Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. *Likums un Tiesības*. – 2000. – 2. sēj. – Nr. 11 (15)

15. *Lulle, B.* Baznīcai jāiznāk no mūriem. Ciktāl politikā? *Neatkarīgā*. – 2008. – 17. marts.
16. *Martínez-Torrón, J.* Church Autonomy and Religious Liberty in Spain, Spanish Report to the Second European/American Conference on Religious Freedom, Trier, 28-29 May 1999, 9 et seq.
17. *Pleps, J.* Līgumi ar baznīcām : vieglākais ceļš iet pret Satversmi. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=109895&lang=lv>
18. *Proeschel, C.* / Historical survey : Spain/Spain. Available: <http://www.eurel.info/>
19. State and Church in the European Union, Ed. G.Robbers/European Consortium for State and Church Research, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, second ed., 2005.
20. *Šterns, A.* Kādēļ Konkordāts? *Labā Vēsts*. – 2000/2001. – dec.–janv.
21. *Šulcs, A.* Par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgumu. *Latvijas Vēstnesis*. – 2000. – 5. dec.
22. *Tervits, J.* Vai Romas katoļi būtu tuvāk Dievam? *Diena*. – 1999. – 17. febr.
23. The Great Quotations on Religious Liberty, Long Beach, CA : Centerline Press, 1991.
24. *Tribe, L. H.* American Constitutional Law. 2nd ed. New York : The Foundation Press, Inc, 1988.
25. *Ziemele, I* (red.) Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. Rīga : SIA “Izglītības solī”, 2000.
26. *Weiler, J. H.* European Law of Religion – organizational and institutional analysis of national systems and their implications for the future European Integration Process. Available: [http://64.233.183.104/search?q=cache:SKzD9VhqRJC:www.jeanmonnetprogram.org/papers/03/031301.rtf+Law+25/1992+of+10+November+a+p+proving+the+Agreement+of+Cooperation+between+the+State+and+the+Federati+on+of+Jewish+Communities+of+Spain+\(in+Spanish\)&hl=lv&ct=clnk&cd=5&gl=lv&client=firefox-a](http://64.233.183.104/search?q=cache:SKzD9VhqRJC:www.jeanmonnetprogram.org/papers/03/031301.rtf+Law+25/1992+of+10+November+a+p+proving+the+Agreement+of+Cooperation+between+the+State+and+the+Federati+on+of+Jewish+Communities+of+Spain+(in+Spanish)&hl=lv&ct=clnk&cd=5&gl=lv&client=firefox-a)
27. 2006/JAHRBUCH DES ÖFFENTLICHEN RECHTS DER GEGENWART//NEUE FOLGE-BAND 56 Ed. P.Häberle – Mohr Siebeck 2008.
28. *Согрин, В. В.* Политическая история США. Москва : Наука, 2001.

ATSAUCES

- ¹ *Kokarēviča, D.* Kā atkal iedarbināt dzenskrūvi. *Latvijas Avīze*. – 2008. – 24. maijs.
- ² *Krishnaswami, A.* *Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices/* U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/200/Rev.1, U.N. Sales No. 60. XIV.2. Available: <http://www.religlaw.org/interdocs/docs/akstudy1960.htm>
- ³ Turpat.
- ⁴ Rietumu demokrātijās varas dalīšana ir spēkā kā princips, tomēr tā netiek īstenota ļoti stingri pēc tās **ideāltipiskā modeļa**. Vispārēji tiek stingri sargāta tikai tiesnešu neatkarība no izpildvaras iejaukšanās. Taču citādi varas sadales shēma vēsturiskā skatījumā jau no paša sākuma tomēr neizslēdz zināmus principiālo robežu pārkāpumus. (*R. Cipeliuss. Vispārējā mācība par valsti. Rīga, 1998. – 244.–245. lpp.*)
- ⁵ Skat. Aleksandra Hamiltona izteikumu par to, ka katrai varai ir proporcionāli mērķi (*The Federalist Papers No. 29. http://thomas.loc.gov/home/histdox/fed_78.html.*)
- ⁶ Sk. piemēram, *Lulle, B.* Baznīcai jāiznāk no mūriem. Ciktāl politikā? *Neatkarīgā*. – 2008. – 17. marts.
- ⁷ Latvijas Republikas Satversmes 99. pants: “*Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts.*”

- ⁸ Deklarācijas 11. punkts: “*Nodrošināma patiesa apziņas brīvība un tiesības pievērsties reliģijai, tiesības brīvi propagandēt gan reliģiskus uzskatus, gan ateismu. Baznīcām un reliģiskām organizācijām jāklūst par īpašumu tiesību subjektiem. Respektējot vecāku tiesības, jānodrošina bērnu tikumiskā un reliģiskā audzināšana atbilstoši savai pārliecībai, ļaujot reliģiskām organizācijām atvērt mācību iestādes.*” (*Literatūra un Māksla. – 1989. – 8. aprīlis – Nr. 14 (2312).*)
- ⁹ *Levits, E.* Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības. – 2000. – 2. sēj. – Nr. 11 (15). – 333. lpp.
- ¹⁰ *Ziemele, I.* (red.) Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. Rīga : SIA “Izglītības soļi”, 2000. – 260. lpp.
- ¹¹ Latvijas PSR Konstitūcija. Pamatlikums. Rīga : VAP, 1940.
- ¹² Federalist Papers No. 84. http://www.restoringamerica.org/documents/federalist/federalist_84.html
- ¹³ *Согрин, В. В.* Политическая история США. Москва : Наука, 2001 – с. 17
- ¹⁴ Sk. Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājuma daļas 4. punktu.
- ¹⁵ Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu : LPSR AP deklarācija. *LR Saeimas un MK Ziņotājs. – 1990. – 17. maijs – Nr. 20.*
- ¹⁶ *Balodis, R.* Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21. gadsimta mijā/ Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21. gs. mijā Starptautiskā zinātniskā konference. Rīga 2006. – 450. lpp.; Sk. arī *Balodis, R.* Evolution of Constitutionality of the Republic of Latvia? from 1918-2006/ JAHRBUCH DES ÖFFENTLICHEN RECHTS DER GEGENWART/NEUE FOLGE-BAND 56 Ed. P. Häberle – Mohr Siebeck 2008 – s. 269.–278.
- ¹⁷ Jāpaskaidro, ka specifiskie konfesiju likumi – gan likumu, gan noteikumu veidā pirmajā neatkarības laika beigu periodā tika izdoti Satversmes 81. panta kārtībā. Tas notika tāpēc, ka 1934. gadā Saeima tika atlaista, jo pie varas nāca autoritārs režīms. Kad K. Ulmanis kļuva par Valsts un Ministru prezidentu, viņš valdības sagatavotos likumus parakstīja ar šādu amata nosaukumu. Kā zināms, likumus Ministri kabinets nepieņem, tos pieņem Saeima, Ministru kabinets pieņem tikai noteikumus, tāpēc dažu konfesiju dzīvi regulēja MK noteikumi, bet citu Ulmaņa parakstīti likumi. (*Balodis R. Valsts un Baznīca. Rīga : Nordik, 2000. – 128. lpp.*)
- ¹⁸ Tiesa gan plāna nebija nevienā valsts pārraudzītā jomā, un minētā iemesla dēļ nevar uzskatīt, ka baznīcas būtu kā īpaši apdalītas. Zinot, kā šīs attiecības atjaunotajā Latvijas Republikā sāka veidoties, visai droši var apgalvot, ka tas nebija nedz saturisks, nedz arīdzan formāls turpinājums pirmā neatkarības laika valsts un baznīcu attiecību praksei. Tas bija kas kvalitatīvi jauns.
- ¹⁹ Veidojot jaunus tiesību aktus, pirmā neatkarības laika tiesību normu recepcija notika galvenokārt nevis pārdomātas kontinuitātes idejas vai nacionālisma sakarā, bet svešvalodu trūkuma dēļ.
- ²⁰ Pie lobiju nopelniem noteikti ir jāpieskaita principu “viena konfesija – viena baznīca” (Sk. Reliģisko organizāciju likuma 7. panta 3. daļu – “Vienas konfesijas draudzes var izveidot valstī tikai vienu reliģisko savienību (baznīcu).”).
- ²¹ Lobisms valsts un baznīcu attiecību jomā labi redzams Saeimas 2007. gada 13. decembra sēdē, kur Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētājs Jānis Šmits (Latvijas Pirmā partija, Latvijas Ceļš) diskutē ar Dzintaru Rasnaču (TB/LNNK) (Saeimas sēde 2007. gada 13. decembra stenogramma. *Latvijas Vēstnesis. – 2007, 20. decembris.*)
- ²² Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos : LPSR AP deklarācija. *LR Saeimas un MK Ziņotājs. – 1990, 24. maijs – Nr. 21.*
- ²³ *U.S. International Religious Freedom Act of 1998*, 22 USC 6401 (Public Law No. 105–292, 112 Stat. 2787, as amended by Public Law No. 107–228, 116 Stat. 1408. <http://usinfo.state.gov/usa/infousa/laws/majorlaw/intrel.htm>

- ²⁴ Par ASV lomu reliģijas brīvības aizsardzībā pasaulē skatīt – Balodis, R. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (I)/ *Likums un Tiesības*. Rīga : Ratio iuris. – 2006. augusts. – 8. sējums. – Nr. 8 (84); Balodis, R. Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcijas Pirmā labojuma nozīme un izpratnes transformācija (II)/ *Likums un Tiesības*. Rīga : Ratio iuris – septembris – 8. sēj. – Nr. 9 (85).
- ²⁵ Viens no tiem retajiem gadījumiem, kad ASV vēstniecība ir tieši iejaukusies normatīvajā regulējumā, ir Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā 1997. gadā apspriestie grozījumu administratīvo pārkāpumu kodeksā. Komisija, atsaucoties uz toreizējā Valsts Prezidenta Gunta Ulmaņa aicinājumu, vēlējās aktīvi apkarot neregistrētu reliģisku organizāciju pastāvēšanu. Uz komisijas sēdi ieradies bija pats ASV vēstnieks Larijs Nepers. Otrs gadījums saistās ar *Jehovas liecinieku* reģistrācijas atteikumu. ASV Valsts departaments savā ikgadējā ziņojumā par reliģijas brīvību pasaulē ziņoja Kongresam par reliģijas brīvības pārkāpumiem Latvijā. (Sk. *Latvia/ US State department/ International Religious Freedom Report 2006*. Available: <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2006/71390.htm> un *Latvia/ US State department/ International Religious Freedom Report 2007* <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2007/90183.htm>)
- ²⁶ Lai gan par tradicionālām baznīcām Latvijā runā jau vairāk nekā desmit gadus, likumos tas ienācis 2007. gadā līdz ar speciālajiem baznīcu likumiem. Šai sakarā skatīt speciālo baznīcu likumu 2 pantus, kuros noteikts, ka Latvijas valsts atzīst attiecīgās tradicionālas reliģiskās organizācijas pastāvēšanu un izplatību Latvijas teritorijā. (Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. – 2007, 12. jūnijs – Nr. 93 (3669); Latvijas Baptistu Draudžu Savienības likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. – 2007, 30. maijs – Nr. 86 (3662); Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. – 2007, 20. jūnijs – 98 (3674); Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. – 2007, 6. jūlijs – Nr. 91 (3667); Latvijas Veticībnieku Pomoras Baznīcas likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. – 2007, 20. jūnijs – Nr. 98 (3674).)
- ²⁷ Pirmajā labojumā runājot par to daļu, kas saistās ar reliģiju [“*Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof*”], jāteic, ka gan juridiskajā literatūrā, gan tiesu nolēmumos tiek runāts par divām klauzulām. Pirmā tiek saukta par “Valsts Baznīcas iedibināšanas aizlieguma klauzulu” (*Establishment Clause* – angļu val.), otrā – par “Brīvības izpaušmes klauzulu” (*Free Exercise Clause* – angļu val.). Pirmā aizliedz ASV (sākumā federācijas centram, vēlāk jau tiek interpretēts, ka arī federācijas subjektiem – tātad valstij) iedibināt un atbalstīt (arī sekmēt, veicināt) kādu reliģiju, bet otrā garantē indivīdiem tiesības brīvi (kā vārdos, tā darbos) izpaust savu reliģiju. ASV Augstākās tiesas tiesnesis *Viljams Brennans* (*William Joseph Brennan*; 1906–1997) lietā *Herbert v. Lando* par Pirmo Labojumu ir izteicies, ka pirmais labojums **aizliedz valstij uzspiest saviem pilsoņiem savu, autoritatīvu patiesības izpratni** (*authoritative vision of truth* – angļu val.). Savukārt ASV Augstākās tiesas tiesnesis *Ovens Roberts* (*Owen Joseph Roberts*; 1875–1955) lietā *Cantwell v. Connecticut* ir atzīmējis, ka ASV Konstitūcijas Pirmais labojums ietver sevī divas koncepcijas : tiesības ticēt un tiesības darboties. Pirmā koncepcija ir absolūta, taču, ņemot vērā lietu dabu, tāda nevar būt dzīvē. Ikvienā lietā regulatīvā vara ir jāpārbauda, vai tās rīcība bija lietderīga, pretējā gadījumā mēs reliģijas brīvību nespēsīm nosargāt. Arī amerikāņu zinātniskajā literatūrā tiek norādīts uz Augstākās tiesas nostāju – tiesības ticēt aizsargāt absolūti, bet reliģiskās aktivitātes – nosacīti. Respektīvi, ar reliģiju nevar motivēt uzvedību, kas ir pretrunā ar likumu. “Absolūtisms” ir attiecināms uz runas / vārda brīvību. To pašu var attiecināt arī uz politiskām ideoloģijām, jo, ja ņem par pamatu reliģijas lomu grupas dzīvē, tad marksismu var atzīt par reliģiju – līdzīgi metodismam.

No amerikāniskā skatījuma izriet, ka baznīcu likumi vai līgumi ir neiespējami, jo ir pretrunā ar koncepciju, kamēr Eiropā (piem., Spānijā, Itālijā, Vācijā, Ungārijā, Igaunijā, Polijā u. c.) tos praktizē un neuzskata par konstitūcijai pretrunā esošiem.

(Lowell Weicker, U. S. Senator [and later Governor] of Connecticut, in *Free Inquiry* 3 [Summer 1983], according to Albert Menendez and Edd Doerr, compilers, *The Great Quotations on Religious Liberty*, Long Beach, CA: Centerline Press, 1991, p. 103., (Herbert v. Lando [1879]. 441 U.S. 153, 184–85. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=441&invol=153>, *Cantwell v. Connecticut* [1940]. 310 U.S. 296, 303–04. <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=us&vol=310&invol=296>, Tribe L. H. *American Constitutional Law*, 2nd ed., New York: The Foundation Press, Inc, 1988 – p. 1182–1183).

- 28 Pamatojoties uz valsts kooperācijas pakāpi ar reliģiskajām organizācijām, valstis var iedalīt šādās sešās grupās: (1) **baznīcu izslēdzošās valstis** (piemēram, bijusī PSRS); (2) **Valstis, kurās pastāv baznīcas un valsts pilnīgās nošķiršanas modelis**, piemēram, ASV, Francija. Tās ir valstis, kurās ir strikta robeža starp valsti un baznīcu. Abas ir nošķirtas. Valsts neidentificē sevi ne ar vienu reliģiju. (3) **Valstis, kurās pastāv baznīcas un valsts daļējās nošķiršanas modelis** (piemēram, Vācija). Šādā valstī var pastāvēt konstitucionāli deklarēta baznīcas nošķirtība no valsts, taču reālajā dzīvē valsts nav šķirta no baznīcas. (4) **Baznīcas valstis (teokrātijas)**. Pārsvārā šāds valsts un baznīcas attiecību modelis ir sastopams islama valstīs un dažās citās trešās pasaules valstīs. Šādā valstī pastāv reliģijas diktāts un valsts sevi identificē ar vienu reliģiju. (5) **Valsts baznīcas valstis** (piemēram, Dānija, Grenlande, Anglija). Tās ir valstis, kurās ir proklamēta valsts reliģija vai noteikta valsts baznīca. (6) **Formālās nošķiršanas valstis**, kur formāli baznīca var būt šķirta no valsts, bet faktiski nav (Latvija, Izraēla). (Balodis, R. *Baznīcu tiesības*. Reliģijas brīvības asociācija. Rīga, 2002. – 87. lpp.)
- 29 Šeit domāta ir Latvijas Baptistu Savienība, kas pagājušā gadsimta beigās vērsās pie toreizējā Latvijas valdības, oficiāli norādot lietas, kāpēc šāds līgums valstij neesot pieņemams. (*Sk. Latvijas Baptistu draudžu savienības bīskapa Andreja Šterna 1996. gada 16. septembra vēstule Nr. 204 Latvijas Ministru prezidentam*). Maz ticams, ka pašreizējā valsts un baznīcas attiecību pieredze varētu iepriecināt sekulāristus, aisteus vai amerikāniskā valsts un baznīcu attiecību modeļa piekritējus. (*Īvāns D. Slepensais līgums – Latvijas valdība un Svētais Krēsls paslepšus strādā pie Konkordāta. Jaunā Avīze. – 1999, 8. febr.; Tervits J. Vai Romas katoļi būtu tuvāk Dievam? Diena. – 1999, 17. febr.; Šterns, A. Kādēļ Konkordāts? Labā Vēsts. – 2000/2001, dec.–janv.; Šulcs, A. Par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgumu. Latvijas Vēstnesis. – 2000, 5. dec.; Arāja, D. Konkordāts – pats sev klupšanas akmens. Diena. – 2000, 6. dec.; Intervija ar 7. Saeimas deputātu Aleksandru Kiršteinu. Latvijas Luterānis. – 1999, 6. nov.*)
- 30 *Grīnuma, I.* Liela daļa valsts un baznīcu līgumu pantu ir pretrunā likumdošana. *Diena*. 2004, 17. jūnijs; *Dimza, J.* Vai būt valsts līgumiem ar dažām baznīcām? 2004, 6. jūlijs. Pieejams : <http://www.delfi.lv/archive/index.php?id=8556169>
- 31 Reliģiskās organizācijas, kas reģistrējušās kā biedrības vai komercstruktūras vai vispār nav reģistrējušās, nevar tikt uzskatītas par reliģiskām organizācijām, kurām būtu tiesības apelēt pie reliģijas brīvības.
- 32 Nav tālu līdz brīdim, ka tiks pieņemts arī likums par Evaņģēliski luterisko baznīcu un Latvijas Pareizticīgo baznīcu.
- 33 Nākotnes grozījumiem ir atstāts nodokļu, sabiedriskā labuma organizāciju, reliģisko brīvdienu u. c. jautājumi. (*Sk. Balodis R. Baznīcu tiesības. Rīga: Reliģijas Brīvības Asociācija, 2002. – 699. lpp.*)
- 34 *Ninguna confesión tendrá carácter estatal. Los poderes públicos tendrán en cuenta las creencias religiosas de la sociedad española y mantendrán las consiguientes relaciones de cooperación con la Iglesia Católica y las demás confesiones. (Artículo 16. 3.)*
- 35 Ley Orgánica 7/80 del 5 de julio de 1980 de Libertad Religiosa (Spain/ Normative developments and agreements/ Available: <http://www.eurel.info/> (aplūkots 2008. gada 15. maijā).

- ³⁶ State and Church in the European Union, Ed. G.Robbers/European Consortium for State and Church Research, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, second ed., 2005 – p. 144.
- ³⁷ Spanish Legislation on Religious Affairs. Ed. Alberto de la Hera, Rosa María Martínez de Codes Ministerio de Justicia Centro de publicaciones Madrid, 1998 – p. 17.
- ³⁸ Saprotams katoļu līgumam atšķirībā no citiem ir starptautiska līguma spēks, kuram, lai būtu spēkā, nav nepieciešams, lai tā saturu iekļautu specifiskā likumā. Kopumā Spānija ar Svēto Krēslu noslēgusi ir veselus 5 līgumus. Ja paskatāmies uz Latvijas un Svētā Krēsla līgumu, tad jāpiezīmē, ka skaitam te nav nekādas nozīmes, jo gandrīz visi līgumīgo stāvokli un statusu, kā arī ievērojot ilglaicīgu pastāvēšanu un izplatību Latvijas Republikas teritorijā. Jautājumā par likumu iespējamo ietekmi uz sabiedrības un tautsaimniecības attīstību tika rakstīts Likumprojekts, kas sekmēs sabiedrības socializāciju un reliģiskās pārliecības brīvības īstenošanu.
- ³⁹ Spain/ <http://www.eurel.info/> (aplūkots 2008. gada 15. maijā)
- ⁴⁰ Sk. likumprojektu anotācijās, kurās norādīts, ka likumprojekti tiek balstīti uz Latvijas Republikas Ministru kabineta 2004. gada 8. jūnijā parakstītajiem sadarbības līgumiem iekļautajiem principiem. Anotācijās tāpat norādīts, ka tie izstrādāti, lai regulētu Latvijas Republikas un attiecīgā reliģiskā centra attiecības, nosakot tās likumīgo stāvokli un statusu, kā arī ievērojot ilglaicīgu pastāvēšanu un izplatību Latvijas Republikas teritorijā. Jautājumā par likumu iespējamo ietekmi uz sabiedrības un tautsaimniecības attīstību tika rakstīts Likumprojekts, kas sekmēs sabiedrības socializāciju un reliģiskās pārliecības brīvības īstenošanu.
- ⁴¹ *Pleps, J.* Līgumi ar baznīcām: vieglākais ceļš iet pret Satversmi. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=109895&lang=lv>
- ⁴² Par Latvijas Republikas un Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas līgums. Pieejams: <http://www.janabaznica.lv/node/669>
- ⁴³ Ministru kabineta pieņemtie un 2000. gada 26. oktobrī Saeimai nosūtītais priekšlikums, kas “gulēja” atbildīgajā komisijā divus gadus un tika pieņemts deformētā veidā, skanēja: “(7) Ministru kabinetam ir tiesības noslēgt ar reliģisko savienību (baznīcu) vienošanos par jautājumiem, kas attiecas uz reliģisko savienību (baznīcu) un skar tās un attiecīgajai konfesijai piederīgo intereses. (8) Valsts un atsevišķu reliģisko savienību (baznīcu) attiecības var regulēt speciāli likumi.” Kā redzams, priekšlikums tikai daļēji tika inkorporēts likumā un izzudis ir līgumslēgšanas deleģējums un speciālā likuma pamats. (Balodis, R. Baznīcu tiesības. Reliģijas brīvības asociācija. Rīga, 2002. – 671. lpp.)
- ⁴⁴ Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likums : LR likums. *Latvijas Vēstnesis.* – 2007, 20. jūnijs – 98(3674);
- ⁴⁵ *Weiler, J. H.* European Law of Religion – organizational and institutional analysis of national systems and their implications for the future European Integration Process. Available: [http://64.233.183.104/search?q=cache:SKzD9VhqRJc:www.jeanmonnetprogram.org/papers/03/031301.rtf+Law+25/1992+of+10+November+approving+the+Agreement+of+Cooperation+between+the+State+and+the+Federation+of+Jewish+Communities+of+Spain+\(in+Spanish\)&hl=lv&ct=clnk&cd=5&gl=lv&client=firefox-a](http://64.233.183.104/search?q=cache:SKzD9VhqRJc:www.jeanmonnetprogram.org/papers/03/031301.rtf+Law+25/1992+of+10+November+approving+the+Agreement+of+Cooperation+between+the+State+and+the+Federation+of+Jewish+Communities+of+Spain+(in+Spanish)&hl=lv&ct=clnk&cd=5&gl=lv&client=firefox-a)
- ⁴⁶ *Martinez-Torrón, J.* Church Autonomy and Religious Liberty in Spain, Spanish Report to the Second European/American Conference on Religious Freedom, Trier, 28–29 May 1999, 9 et seq.
- ⁴⁷ Spāņu modeli, atsaucoties uz spāņu valsts un baznīcu ekspertiem, nevarētu uzskatīt par veiksmīgāko valsts un baznīcas attiecību modeli. Spānijas speciālie baznīcu likumi ir pieņemti formāli, izmantojot parlamenta likumdošanas prerogatīvu, jo negrozīti par likumiem kļuva valdības un baznīcas divpusējie līgumi. Acīmredzot minētā iemesla dēļ arī pašu spāņu tiesībzinātnieki šai sakarā nav vienoti. Profesors *Ivan C. Ibans*, analizējot likumu juridisko dabu, ir kritisks. Viņš atzīmē, ka Spānijas likumdevēja rīcības brīvība vienpusēji grozīt šādus likumus ir

vērtējama kā *highly arguable*. Lai gan tas vēl nav ticis realizēts, baznīcu likumos ir iekļauts nosacījums par apvienotu komisiju (valsts un baznīcas) veidošanu, kuras kompetencē būtu vienoties par attiecīgo grozījumu saturu. No otras puses, ir eksperti, kas uzskata, ka, neskatoties uz atsevišķām problēmām, Spānijas modelis ir stabilizējis valsts un baznīcas attiecības un nav ietekmējis valsts laicīgo (sekulāro) statusu. Un Madrides Universitātes profesors *Rosa Maria Martínez de Codes* atzīst, ka Spānija ir izveidojusies par plurālistisku, nekonzesionālu valsti. (State and Church in the European Union, Ed. G.Robbers/European Consortium for State and Church Research, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, second ed., 2005 – p. 144.–145.; Rosa Maria Martínez de Codes The Contemporary Form of Registering Religious Entities in Spain/Fides et Libertas 1998 *The Journal of the International Religious Liberty Association* Silver Spring, Maryland U.S. – p. 85; Claude Proeschel/ Historical survey : Spain/Spain/http://www.eurel.info/)

Summary

It is important that every country follows the principle of separation of church from state, however, in combination with religious freedom. Nevertheless, the task is difficult to follow in practice, in Latvia and in other European Union member states likewise. To some extent, it is the credit of the Holy See, which has earned a special status to the Roman Catholic Church against other – national – churches by concluding international agreements with individual countries. The exclusivity of the Roman Catholic Church in Spain, Italy, and now also in Latvia is just what has created a precedent for agreements between the government and the church, on the grounds of which legislation has been passed later on. Taking into account the fact that legislation of Latvia has rather been affected by the activities of the Holy See, not by a considered strategy, a situation has arisen when it is necessary to modify the contents of the constitutional regulation (Article 99 of the Constitution). Perhaps a better solution would be to follow the practice of Spain (Article 16 of the Spanish Constitution) – to proceed from the separation of church from state clause to religious neutrality clause, since the latter embodies separation of church from state in a less categorical form; namely, “church is separated from state” should be changed to “no church is the official church of the state”.

The author also holds an opinion that under the new circumstances when traditional churches have special legal provisions, an option must be discussed that the rest of the religious organizations be classified as religious societies, operating in accordance with the Law on Societies and Foundations.